

İstanbul Hukuk Mecmuası

Başvuru: 21.09.2022
Revizyon Talebi: 04.01.2023
Son Revizyon Tarihi: 06.01.2023
Kabul: 13.07.2023

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

İptal Davasına Konu İmar Planının Dava Devam Ederken Değiştirilmesinin İptal Davasına Etkisi

Halil Altındağ*

Öz

Gerek idari yargıda gerekse adli yargıda mahkemeler, kural olarak, yalnızca kendilerinden talep edilen hususlarda karar verebilirler. Ancak uygulamada idare mahkemeleri, imar planları özelinde bu kurala bir istisna getirmektedir. Buna göre, bir imar planına karşı açılan davada, dava devam ederken dava konusu planın değişmesi halinde, yeni plan, ilk davaya konu olan hukuka aykırılıkları aynen bünyesinde taşıyor ise, bu durumda davayı gören mahkeme, yeni planı da yargılamaya dahil etmektedir. Danıştay, dava devam ederken dava konusu imar planının değişmesi halinde, yeni plan hakkında bilirkişi incelemesi yaptırılarak dava açma gerekçesinin yeni planda da aynı şekilde bulunup bulunmadığının araştırılması gerektiğine karar vermekte ve bu yönde bir inceleme yapılmamasını bozma sebebi olarak görmektedir. Elbette hüküm fıkrasında ikinci planın iptal edildiği açıkça ifade edilmese de, yapılan yargılamadan ve kararın gerekçesinden ikinci işlemin de hukuka aykırı olduğu yönünde bir yargısal irade açıkça tespit edilmektedir. Zira mahkemeler, ikinci planın esasen ilk planın devamı niteliğinde olduğunu, dava konusu yönünden plan içeriklerinin aynı olduğu ve ilk planın yürürlükten kalktığı kabul edilemeyeceği gerekçesiyle ikinci planı da değerlendirmeye dahil etmekte ve hukuka aykırılık tespiti halinde dava konusu planın iptaline karar vermektedir. Ancak bu durumda verilecek iptal kararının davalı idareler tarafından uygulanmasında güçlükler yaşanması kuvvetle muhtemeldir. Zira davalı idareler, iptal edilen işlemin zaten yürürlükten kalktığını, halihazırda yeni bir imar planının bulunduğunu ve bu imar planı hakkında verilmiş bir iptal kararı bulunmadığını iddia edeceklerdir. Bu nedenle, mahkemelerin yeni tarihli imar planını da hüküm fıkrasında zikrederek iptal kararı vermeleri, iptal kararının uygulanabilirliği açısından önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler

İdari İşlem, Geri Alma, Kaldırma, İmar Planı, Taleple Bağlılık İlkesi, Davanın Kabulü

The Effect of Subjecting Zoning Plan Changes to Annulment During an Active Lawsuit

Abstract

Both administrative and judicial system courts can only decide on matters that have been requested of them. However, administrative courts in practice make an exception to this rule, particularly for zoning plans. Accordingly, if the zoning plan concerning a lawsuit filed against said zoning plan changes while the lawsuit is still ongoing and the new plan contains the same illegalities that were the subject of the first lawsuit, then the court hearing the case will also assess the legality of the new plan in the same proceedings. The Council of State decides whether a zoning plan that has been subjected to a lawsuit is to change while the lawsuit is ongoing. If so, an expert examination of the new plan should be made, and the new plan should be investigated as to whether the reason the original lawsuit had been filed exists in the same way in the new plan. Again, if so, the lack of an examination in this direction should be considered as a reason for annulment. Of course, although annulment of the second plan is not clearly stated in the judgment, this second plan also being unlawful is clearly understood based on the trial and the reasoning of the judgment. This is because the courts include the second plan in the evaluation on the grounds that the second plan is essentially a continuation of the first

* Sorumlu Yazar: Halil Altındağ (Doç. Dr.), İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, İdare Hukuk Ana Bilim Dalı, İstanbul, Türkiye. E-posta: halil.altindag@medeniyet.edu.tr ORCID: 0000-0001-7083-9838

Atf: Altındağ H, "İptal Davasına Konu İmar Planının Dava Devam Ederken Değiştirilmesinin İptal Davasına Etkisi" (2023) 81(2) İstanbul Hukuk Mecmuası 531. <https://doi.org/10.26650/mecmua.2023.81.2.0008>

plan, that the contents of the plan are the same in terms of the subject matter of the case, and that the second plan cannot be accepted once the first plan has been abolished. In cases of unlawfulness, the courts are to decide to annul the second plan.

Keywords

Administrative Act, Revocation, Abrogation, Zoning Plan, Principle of the Binding Effect of A Petition

Extended Summary

Both administrative and judicial system courts in principle may only decide on matters requested from them. According to this principle, known as the principle of the binding effect of a petition and as a general principle of law, administrative jurisdictions can only make a judgment regarding the matter whose annulment the petition requests. However, administrative courts in practice make exceptions to this rule for zoning plans in particular. Accordingly, if the plan in a lawsuit filed against a zoning plan changes while the lawsuit is still ongoing and the new plan contains the same illegalities that are the subject of the first lawsuit, then the court that hears the case will also assess the legality of the new plan in its proceedings. The Council of State decides whether the zoning plan that is the subject of the lawsuit will change while the lawsuit is ongoing. An expert examination of the new plan should also be made, and whether the reason a lawsuit was filed in the first case occurs in the same way in the new plan should be investigated. The lack of any examination in this direction should be considered a reason for annulment.

Administrative jurisdictions examine whether the sole purpose of establishing a new zoning plan is to eliminate the subject in the current case or whether the first and second plans have the same content. After this examination, if the court detects the illegality from the first plan to still exist in the second plan in the same way, then the court will make an exception to the principle of the binding effect of a petition and also declare the illegality of the second plan.

In this case, the second plan can be said to not have been annulled; rather, the court has confined itself to evaluating the legality of the second plan, with the principle of the binding effect of petitions not preventing an evaluation of the legality of other acts related to the administrative act in dispute. This situation also does not constitute an exception to the principle of the binding effect of petitions. However, the administrative jurisdictions' evaluation of the regulatory and individual acts that form the basis of the act under dispute and their inclusion in the ongoing proceedings of a zoning plan that emerged after the plan in dispute and that is not based on it are quite different from each other. In other words, the inclusion of the second plan in the case is not because it involves the subject that is the basis of the dispute. Therefore, while the evaluation of the acts that form the basis of the act under dispute is not an exception to the principle of the binding effect of a petition, the purpose of this

judicial practice that has been specifically developed for zoning plans is to determine whether the second plan is actually a new plan or a continuation of the first plan. In this way, it forms an exception to the principle of the binding effect of a petition.

A *contrario* interpretation of this practice for when the content of the second plan is different from that of the first plan (i.e., the issues affecting the plaintiff's interest in the first plan are resolved in the second plan) involves the purpose of change being accepted and thus leaving the case with no valid subject. In this case, the courts should give a decision of "no need to provide judgment" regarding the first plan. In addition, the second action should be accepted as no continuation of the first plan should other illegalities apart from those alleged in the petition occur, or should an illegality that violates some interest of the plaintiff other than that the first lawsuit.

Despite administrative courts including the second plan in the proceedings, if they are going to give an annulment decision, they are to confine themselves to declaring an annulment of the act that is the subject of the lawsuit regarding the operative provisions of judgment. Of course, although the annulment of the second plan is not clearly stated in the judgment, it is clearly understood from the trial and the reasoning of the decision that the second action is also unlawful. This is because the courts have included the second plan into their evaluations based on the second plan essentially being a continuation of the first plan, the contents of the plan being the same in terms of the subject matter of the case, and its inability to accept the abolishment of the first plan. In case of unlawfulness, the courts will also decide to annul this second plan.

However, in such a case, difficulties are quite likely to occur regarding how the defendant administrations are to implement the annulment decision. This is because the defendant administrations will claim the annulled plan to have already been repealed, a new zoning plan to have already been found, and no annulment judgment to exist regarding this second zoning plan. For this reason, having the courts declare explicitly the illegality of the second plan by mentioning it in the operative provisions of the judgment is important for the applicability of the court decision.

Giriş

Gerek idari yargıda gerekse adli yargıda mahkemeler, kural olarak, yalnızca kendilerinden talep edilen hususlarda karar verebilirler. Başka bir deyişle, mahkemeler, davacının dilekçesinde, “netice-i talep” ve benzeri başlıklar altında ileri sürdüğü talepten daha fazlasına karar veremezler¹. Taleple bağıllık ilkesi olarak adlandırılan bu ilke, aksi kanunlarda öngörülmedikçe, hem adli hem de idari yargıda hukukun genel ilkelerinden biri olarak uygulanmaktadır.

Taleple bağıllık ilkesi, hukukun genel ilkelerinden biri olmasının yanı sıra Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun 26. maddesinde de açıkça düzenlenmiştir. Maddenin ikinci fıkrasında ise, “*Hâkimin, tarafların talebiyle bağlı olmadığına ilişkin kanun hükümleri saklıdır.*” kaydına yer verilerek taleple bağıllık ilkesinin istisnalarının da ancak kanunlarda öngörülmesi gerektiği düzenlenmiştir².

HMK’nın aksine İYUK’ta taleple bağıllık ilkesine ilişkin açık bir düzenleme yer almamaktadır. Ancak yukarıda da ifade edildiği üzere, hukukun genel ilkelerinden biri olması sebebiyle ilke idari yargıda da uygulama alanı bulmaktadır.

İlkenin idari yargıdaki uygulamasına bakıldığında, taleple bağıllık ilkesinin bir sonucu olarak, idari yargı yerlerinin, kural olarak, iptal davalarında yalnızca dava dilekçesinde iptali istenen işlem hakkında; tam yargı davalarında ise yine dava dilekçesinde talep edilen tazminat miktarına³ kadar hüküm kurabileceği ifade edilmelidir. Bu kuralın mefhum-u muhalifinden, idari yargı yerlerinin kendilerinden talep edilmeyen bir işlem hakkında iptal kararı veremeyeceği ifade edilebilir.

Ancak uygulamada idare mahkemeleri, imar planları özelinde bu kurala içtihadı bir istisna getirmektedir. Buna göre, bir imar planına karşı açılan davada, dava devam ederken dava konusu planın değişmesi halinde, yeni plan, ilk davaya konu olan hukuka aykırılıkları aynen bünyesinde taşıyor ise, bu durumda davayı gören mahkeme, yeni planı da yargılamaya dahil etmekte ve yeni plan hakkında da bilirkişi incelemesine başvurmaktadır. Elbette hüküm fıkrasında ikinci planın iptal edildiği açıkça ifade edilmese de, yapılan yargılamadan ve kararın gerekçesinden ikinci işlemin de hukuka aykırı olduğu yönünde bir yargısal irade açıkça tespit edilmektedir.

İmar planlarının sıklıkla dava konusu olduğu ve uzun süren dava süreleri dikkate alındığında dava devam ederken imar planlarının da değişmesinin ihtimal dahilinde

¹ İlhan E. Postacıoğlu ve Sümer Altay, *Medeni Usul Hukuku Dersleri* (7. Bs, Vedat Yayıncılık, 2015) 166; Süha Tanrıver, *Medeni Usul Hukuku, Cilt 1* (Yetkin Yayınları, 2016) 406.

² Nitekim hem adli hem de idari yargı açısından geçerli olan bir örnek olarak, talep edilmemiş olsa bile, HMK 326 gereği, mahkeme, yargılama giderlerini davada haksız çıkan tarafa yüklemek zorundadır. Bu hüküm İYUK’un 31. maddesi gereği idari yargıda da uygulandığından, taleple bağıllık ilkesinin kanuni istisnalarından biri olarak gösterilebilir.

³ 2577 sayılı Kanun’un 16. maddesinin 4. fıkrasında yapılan değişiklikle tam yargı davalarında kabul edilen islah müessesesi bu durumun bir istisnasını teşkil etmekteyse de, islah halinde de yine bir talep üzerine hüküm kurulmaktadır.

olduğu hususları göz önünde bulundurulduğunda, idari yargı yerlerinin geliştirmiş olduğu söz konusu içtihadın uygulama alanını belirlemek önem arz etmektedir.

Bu kapsamda öncelikle, dava konusu işlemin değiştirilmesinin doğurduğu hukuki sonuçlara ilişkin genel prensiplere kısaca değinilecektir. Daha sonra, çalışmanın konusu taleple bağlılık ilkesine bir istisna teşkil ettiğinden, kısaca taleple bağlılık ilkesinin anlam ve kapsamına yer verilecek ve sonrasında idare mahkemelerinin imar planları özelinde geliştirdiği bu içtihadın ortaya çıkma nedenleri ve bu içtihadı başvurulması için gerekli şartlar incelenecektir. Son olarak ise, bu içtihadın doğurmuş olduğu sorunlar değinilecek ve mahkemelerin vermiş olduğu kararlara yönelik eleştiri ve önerilere yer verilecektir.

I. İptal Davasına Konu İdari İşlemin Geri Alınması, Kaldırılması ve Değiştirilmesi

İdari işlemler idare tarafından genel itibariyle iki şekilde yürürlükten kaldırılmaktadır. Bunlardan ilki “geri alma”, diğeri ise “kaldırma” olarak adlandırılmaktadır. İdari işlemin geri alınması, idari işlemin yapıldığı andan itibaren hukuk aleminden çıkarılması, başka bir deyişle işlemin hiç yapılmamış varsayılmasıdır⁴. İdari işlemin geri alınması esasen iptal davası sonucunda verilen iptal kararı ile aynı sonuçları doğurmakta olup, geri almaya konu işlemin hiç tesis edilmemiş gibi geriye etkili bir şekilde hukuk aleminden çıkarılması anlamına gelmektedir.

İdari işlemin kaldırılması ise, işlemin kaldırılma anına dek doğurduğu hukuki sonuçların korunarak geleceğe etkili olacak şekilde işlemin hukuk aleminden çıkarılmasıdır⁵. Bir idari işlemin kaldırılması, yerine yeni bir işlem yapılmaksızın hukuk aleminden çıkarılması şeklinde olabileceği gibi, özellikle düzenleyici işlemler alanında yaygın olarak görüldüğü üzere, mevcut işlemi değiştiren yeni bir işlem tesis edilmesi şeklinde de olabilir. Dolayısıyla bir idari işlemin değiştirilmesi, esasen idari işlemin kaldırılmasının bir görünümü olup kaldırmanın hüküm ve sonuçlarına tabidir.

Gerek birel gerekse düzenleyici işlemler açısından, idari işlemin kaldırılması veya değiştirilmesi geriye etkili olarak hukuki sonuç doğurmadığından, idari işlemlerin yapıldığı tarihten kaldırıldığı tarihe kadar doğurduğu hukuki sonuçlar ilgililerin menfaatini olumsuz etkilemeye devam edebilir. Bu nedenle idari işlemin geri alınmasından farklı olarak, kaldırma halinde otomatik olarak dava konusu işlem hakkında karar verilmesine yer olmadığı kararı verilmemeli, dava konusu işlemin yürürlükte olduğu süre içinde davacı aleyhine doğurduğu sonuçlar etkisini devam

⁴ Turgut Tan, *İdari İşlemin Geri Alınması* (Sevinç Matbaası, Ankara, 1970) 5; Ramazan Çağlayan, ‘İdari İşlemin Geri Alınması Üzerine’ (2000) 4(1-2) AÜEHFD 43 43; Erdoğan Bülbül, *İdari İşlemlerin Yürürlükten Kaldırılması* (Beta Yayınları, 2010) 19; Yves Gaudemet, *Droit Administratif* (20th., LGDJ, Paris, 2012) 332.

⁵ Bahtiyar Akyılmaz, Murat Sezginer ve Cemil Kaya, *İdare Hukuku* (3. Bs, Seçkin Yayıncılık, 2012) 418; Ender Ethem Atay, *İdare Hukuku* (4. Bs, Turhan Kitabevi, 2014) 541.

ettiriyor ise, başka bir deyişle davacının menfaati güncel ise dava görülmeye devam edilmeli ve yargılama sonunda iptal veya ret karar verilmelidir⁶.

Ancak dava konusu düzenleyici işlem henüz bir birel işlemle somutlaşmadan davanın devamı sırasında değiştirilmiş ise, bu durumda düzenleyici işleme karşı açılan dava kural olarak konusuz kalacağından, karar verilmesine yer olmadığı kararı verilmelidir.

Hem dava konusu ilk işlemin davacının menfaatini etkilemeye devam ettiği durumda hem de düzenleyici işlemin henüz birel bir işlemle somutlaşmadan değiştiği ikinci durumda, dava konusu işlemleri değiştiren yeni işlemlerin hukuka aykırılığı iddiası kural olarak ayrı bir iptal davasının konusunu oluşturur. Örneğin bir atama kararının iptaline ilişkin açılan dava sırasında davacı hakkında tesis edilen başka bir atama kararı yeni bir işlem olup ayrıca dava konusu edilmesi halinde mahkemelerce hukuka uygunluğu denetlenir; yahut bir yönetmeliği değiştiren yönetmeliğin ayrıca dava konusu edilmesi gerekir.

İmar planlarının da birer düzenleyici işlem olduğu hususu göz önünde bulundurularak dava konusu imar planının davaya konu edilme sebebinin, başka bir deyişle davacının menfaatini ilgilendiren kullanım kararının, daha sonra tesis edilen ve dava konusu imar planını yürürlükten kaldıran yeni bir imar planı ile değiştirilmesi ve yeni bir kullanım kararı alınması halinde dava sebebi de ortadan kalkacağından, yine benzer şekilde dava konusu imar planı hakkında karar verilmesine yer olmadığı kararı verilmelidir⁷.

Kural bu yönde olmakla birlikte, imar planları özelinde idari yargı yerleri bu kurala bir istisna getirmiş olup, dava konusu imar planını değiştiren yeni tarihli imar planını da ilk plana karşı açılan iptal davası kapsamında, dava konusu plan ile birlikte incelemekte ve yeni planın hukuka uygun olup olmadığını da değerlendirmektedir.

Esasen bu uygulama taleple bağıllık ilkesine aykırılık teşkil etmekle birlikte, idarelerin yargı yolunu işlevsiz bırakma çabalarının önüne geçmek amacıyla idari yargı yerlerince kabul edilmiştir. Ancak dava konusu imar planını değiştiren her imar planının idari yargı yerleri tarafından dava konusu ilk planla birlikte iptal edilebileceğini söylemek mümkün değildir. Bunun için ikinci planın aşağıda örnekleriyle anlatılacağı şekilde belli şartları taşıması gerekmektedir.

⁶ Selman Sacit Boz ve Yunus Eraslan, 'İdari Yargılama Usulünde 'Karar Verilmesine Yer Olmadığı' Kararları' (2020) 24(2) Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 389 399.

⁷ Ali Rıza İlgezdi, Eren Sönmez ve Cem Güçlü, *İmar Planları ve Davaları* (Seçkin, 2020) 211; Ercüment Akış, 'Belediyenin İmar Planını Değiştirmesi ve Hukuki Sonuçları' (1997) 6(4) Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi 45 49.

II. Taleple Bağlılık İlkesinin İstisnası Olarak Yeni Planın İptal Davasına Dahil Edilmesi

A. İdari Yargıda Taleple Bağlılık İlkesi

6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanununun “Taleple Bağlılık İlkesi” başlıklı 26. maddesinin 1. fıkrasında, “*Hakim, tarafların talep sonuçlarıyla bağlıdır; ondan fazlasına veya başka bir şeye karar veremez. Duruma göre, talep sonucundan daha azına karar verebilir.*” hükmüne yer verilmiştir. Danıştay 6. Dairesinin bir kararında⁸ da vurguladığı üzere, “*Taleple bağlılık ilkesi, yargılama hukukunun genel prensiplerinden biri olduğundan idari yargılama hukukunda da uygulanması gerekir. Bu ilke kapsamında mahkemeler, davacının istemi ile bağlı olup; istemi genişletecek biçimde karar veremezler.*”

Bu ilkeye göre mahkemeler, kural olarak, yalnızca dava dilekçesinde kendilerinden iptali talep edilen işlem hakkında iptal kararı verebilecek; dava dilekçesinde yer almayan bir işlem hakkında iptal kararı vermeleri ise taleple bağlılık ilkesine açıkça aykırılık taşıyacak ve kanun yolu aşamasında kararın bozulması veya kaldırılmasına sebebiyet verecektir.⁹

Davacının dava dilekçesi ve cevaba cevap dilekçesi, yalnızca mahkemelerin karar yetkisi açısından bir sınır çizmemekte, aynı zamanda davacı açısından da talebini değiştirme veya genişletme konusunda bir sınır çizmektedir. Nitekim 2577 sayılı Kanun’un 16. maddesinin 4. fıkrasında yer alan, “*Taraflar, sürenin geçmesinden sonra verecekleri savunmalara veya ikinci dilekçelere dayanarak hak iddia edemezler.*” hükmü, iddia ve savunmanın genişletilmesi yasağını ifade etmektedir¹⁰.

Taleple bağlılık ilkesinin doğal sonucu, mahkemelerin talep edilmeyen bir konu hakkında karar verememesidir¹¹. Dolayısıyla idari yargıda gerek tam yargı davasında gerekse iptal davasında mahkemeler, kural olarak, yalnızca dava dilekçelerinin giriş kısmında yer alan “dava konusu” ve dilekçenin sonunda yer alan “talep” başlıkları altındaki talepler hakkında karar verebilirler¹².

Taleple bağlılık ilkesi idari yargıda yalnızca dava konusu işlem hakkında iptal veya ret yönünde bir karar verme veya dava konusu tazminat talebi hakkında kısmen veya tamamen kabul veya ret yönünde bir karar verme anlamına gelmekle beraber; gerek iptal gerekse tam yargı davasında dava konusu işlemler dışında kalan ve dava konusu

⁸ Danıştay 6 D, E. 2016/587 – K. 2020/4875, 08.06.2020, Kazancı İçtihat Bilgi Bankası.

⁹ Onur Karahanoğulları, *İdari Yargı – İdarenin Hukukla Zorlanması* (Turhan Kitabevi, Ankara, 2019) 660.

¹⁰ Bu yasağın idari yargılama hukukundaki tek istisnası ise, fıkranın devamında yer alan ve tam yargı davalarında nihai karar verilinceye kadar bir defaya mahsus olmak üzere, talep edilen tazminat miktarının artırılması, başka bir deyişle ıslah edilmesidir.

¹¹ Osman Duran, *Medeni Usul Hukukunda Taleple Bağlılık İlkesi* (Seçkin, 2020) 84.

¹² Esasen bu iki başlık altında yazan taleplerin de aynı olması gerekmekte olup, aksi bir durum dilekçe ret sebebidir.

işleme dayanak teşkil eden işlemlerin de hukuka uygun olup olmadığı konusunda bir değerlendirme yapılmasına engel teşkil etmemektedir. Başka bir deyişle, bir birel işleme karşı açılan iptal davasında, birel işlemin dayanağı olan düzenleyici işlem yahut bu işlemi önceleyen bir birel işlem dava konusu edilmemiş olsa da mahkeme birel işlemin hukuka uygunluğunu denetlerken, dayanak düzenleyici işlemin veya önceleyen birel işlemin de hukuka uygun olup olmadığını inceleyebilir¹³. Yahut bir tam yargı davasında tazminat talebi hakkında karar verirken iptal talebi olmasa da zararı doğuran idari işlemin hukuka uygunluğu mahkemece değerlendirilmek zorundadır. Ancak her iki durumda da mahkemeler, dava konusu dışında kalan işlemlerin hukuka uygun veya hukuka aykırı olduğunu tespit etmekle yetinir; bu işlemler hakkında bir iptal kararı veremezler¹⁴. Taleple bağıllık ilkesi, mahkemelerin bu yönde bir karar vermesine engel teşkil eder.

Taleple bağıllık ilkesi 2577 sayılı Kanun'da açıkça düzenlenmemekle birlikte, yukarıda atf yapılan Danıştay kararında da vurgulandığı üzere, hukukun genel ilkelerinden biri olarak idari yargıda da kural olarak uygulanmaktadır. Ancak açık bir düzenleme bulunmadığından ilkenin idari yargıda ne şekilde uygulanacağı ve istisnalarının olup olmadığı yoruma açıktır.

Burada öncelikle, taleple bağıllık ilkesinin hukuki nitelendirilmesini yapmak doğru olacaktır. Taleple bağıllık ilkesinin hukuki temelinin, medeni yargılama hukukunda, tasarruf ilkesi ve irade serbestisi ilkesi olduğu ifade edilmektedir¹⁵. Bilindiği üzere, bu iki ilke medeni yargılama hukukun çekirdek ilkelerinden olmakla birlikte, idari yargıcın hukukun üstünlüğünü tesis etme ve idareyi hukuk sınırları çerçevesinde tutma görevi nedeniyle idari yargıda aynı düzeye ve yoğunlukta kabul görmemektedir. Örneğin , feragat müessesesi, medeni yargılama hukukunda salt tasarruf ilkesi ve irade serbestisi ilkeleri çerçevesinde ele alınarak uygulanırken, idari yargıda iptal davalarında aynı düzeyde uygulanmamakta, davacının feragat hakkına medeni yargılama hukukunda olmayan sınırlamalar getirilmektedir.

Dolayısıyla, taleple bağıllık ilkesinin de dayanağının tasarruf ilkesi ve irade serbestisi olduğu dikkate alındığında, idari yargıcın, taleple bağıllık ilkesini de idari yargının niteliğine uygun düşüğü ölçüde uygulaması doğru olacaktır. Bu nedenle, kanaatimce, idari yargıcın, idarenin hukuka uygunluğunun tesisi gerekli kıldığı ölçüde, içtihat yoluyla taleple bağıllık ilkesine istisna getirmesi hukuken mümkündür.

¹³ Karahanoğulları (n 1) 666.

¹⁴ Karahanoğulları (n 1) 661.

¹⁵ Duran (n 1) 19; Nedim Meriç, *Medeni Yargılama Hukukunda Tasarruf İlkesi* (Yetkin Yayınları, 2011) 98.

B. Dava Devam Ederken Dava Konusu İmar Planını Değiştiren Yeni Planının Yargılamaya Dahil Edilmesi

Taleple bağılılık ilkesine ilişkin kural bu yönde olmakla birlikte, idari yargı mercileri, bu ilkeye içtihat yoluyla bir istisna getirmiştir. Buna göre, dava konusu işlem bir imar planı ise ve dava konusu planın, yargılama devam ederken başka bir planla değiştirilmesi halinde, yeni imar planı, dava konusu edilen bir önceki plandaki hukuka aykırılıkları aynen taşıyor ise, başka bir deyişle, ikinci işlem yalnızca ilk davanın konusuz kalmasını sağlamak amacıyla tesis edilmiş ise, idari yargı mercileri dava devam ederken tesis edilen yeni planı da mevcut iptal davasına dahil ederek yargılama konusu yapmakta ve iptal kararı verebilmektedir.¹⁶

Bir Danıştay kararına konu olayda, 1979 tarihli imar planında davacının taşınmazının okul alanı olarak belirlenmesi nedeniyle açılan iptal davasında, 1982 tarihinde yeni bir plan yapılmasına rağmen davacının taşınmazının yeni planda da okul alanı olarak belirlendiği tespiti yapılarak 1979 tarihli plana karşı açılan davada 1982 tarihli planın da değerlendirilmesine karar verilmiştir. Danıştay bu kararında¹⁷,

“Her ne kadar davalı idare, davacı taşınmazının bulunduğu alanın okul yeri olarak ayrılmasına ilişkin dava konusu 11.1.1979 tasdik tarihli planın 3.2.1982 tasdik tarihli planla değiştirildiğini iddia etmişse de, yürürlükte planda da taşınmazın bulunduğu sahanın okul yeri olarak ayrılmış olduğu Dairemizin ara kararına verilen cevaptan anlaşılmakta olup, anlaşmazlığın çözümü özde söz konusu taşınmazın okul yeri olarak ayrılmış olmasının şehircilik esaslarına, planlama ilkelerine ve kamu yararına uygun bulunup bulunmadığının saptanmasıyla mümkündür.

...

Bilirkişi raporunun, dava dosyasında yer alan bilgi ve belgelerle incelenmesi sonucunda, davacıya ait olan parselin okul yeri olarak ayrılmasına ilişkin planda planlama ve kamu yararı ilkelerine uygunluk bulunmadığı kanıtına varılmıştır.

SONUÇ : Yukarıda açıklanan nedenlerle davacıya ait taşınmazın okul yeri olarak ayrılmasına ilişkin imar planı değişikliğinin iptaline”

karar vermiştir. Başka bir kararda ise Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu (İDDK),

“... bazı parsellerdeki yüksekliklerin artırılması dışında uyumsuzluğa konu taşınmazların ayrıldığı fonksiyona yönelik herhangi bir değişiklik yapılmadığı ve davacıların dava açmakla elde etmek istedikleri hukuki sonuçlara ilişkin bir değişiklik olmadığı, dolayısıyla menfaatlerinin devam ettiği anlaşıldığından, 18.6.2003 tarihli imar planı değişiklikleri ile dava konusu planların yürürlükten kalktığı ve davanın konusuz kaldığından sözedilemeyeceği açıktır.”

¹⁶ Karahanoğulları (n 7) 671.

¹⁷ Danıştay 6 D, E. 1979/1757 – K. 1983/648, 16.02.1983, Kazancı İçtihat Bilgi Bankası.

diyerek dava devam ederken değiştirilen planlar hakkında işin esasına girilerek karar verilmesi gerektiğine hükmetmiştir¹⁸. Bu kararında Danıştay, her bir imar planını bir bütün olarak bağımsız birer işlem olarak değerlendirmemekte, parsel bazında değerlendirme yaparak ve bir parselin kullanım kararında hiçbir değişiklik getirmeyen yeni tarihli imar planını yeni bir işlem kabul etmeyerek önceki imar planının yürürlüğünün halen devam ettiğini kabul etmektedir.

Danıştay, dava devam ederken dava konusu imar planının değişmesi halinde, yeni plan hakkında bilirkişi incelemesi yaptırılarak dava açma gerekçesinin yeni planda da aynı şekilde bulunup bulunmadığının araştırılması gerektiğine karar vermekte ve bu yönde bir inceleme yapılmamasını bozma sebebi olarak görmektedir. Nitekim Danıştay 6. Dairesi, imar planına karşı açılan dava devam ederken, plana konu alanda yeni bir imar planı yapıldığından davanın konusuz kaldığı gerekçesiyle karar verilmesine yer olmadığı kararı veren ilk derece mahkemesi kararını, davacının parseline ilişkin yeni bir kullanım kararı getirilmediği, önceki plandaki kullanım kararının devam ettiği, sonradan onaylanan plan değişikliğinin taşınmaz yönünden herhangi bir değişiklik öngörmediği, dava konusu plandaki kullanım kararlarının aynı şekilde devam ettiği, bu yönüyle yürürlüğünün sona ermediği gibi dava açma nedenlerinin ortadan kalkmadığı gerekçesiyle bozmuştur¹⁹. Danıştay 6. Dairesi, yukarıdaki İDDK kararında olduğu gibi sonraki planın önceki planı yürürlükten kaldırmadığını kabul ederek davanın konusuz kalmadığına hükmetmiştir.

Danıştay 6. Dairesinin, AİHS'in 6. maddesine ve adil yargılanma hakkına da gönderme yapması önem arz etmektedir. Mahkeme, dava konusu planın değiştiği gerekçesiyle, otomatik olarak davanın konusuz kaldığı kararının verilmesinin yargılamanın özüne yönelik inceleme yapmaktan uzaklaşarak uyuşmazlığın şekli olarak ele alınması sonucunu doğuracağını, bu durumun da adil yargılanma hakkının ihlali olacağını ifade etmiştir. Kararda açıkça ifade edilmese de, mahkeme, idarelerin plan değiştirme yetkisini kötüye kullanarak davaları konusuz bırakma ve davacıların adli yargılanma hakkını ihlal etmesinin önüne geçmeyi amaçlamıştır.

İdari yargı mercileri, yeni işlem tesis edilmesinin tek amacının mevcut davayı konusuz bırakma olduğunu tespit ederken, ilk işlem ile ikinci işlemin aynı içerikte olup olmadığına bakmaktadır.²⁰ Dolayısıyla davaya konu ilk işlemdeki hukuka aykırılıklar ikinci işlemde de aynı şekilde yer alıyorsa veya ilk davanın konusu dışında kalan bazı şekli değişiklikler yapılması ile yetinilmiş ise, bu durumda taleple bağıllık ilkesine istisna getirilerek ikinci işlemin de dolaylı olarak iptali yönünde karar verilebilmektedir. Nitekim Danıştay bir kararında bu hususu açıkça

¹⁸ Danıştay İDDK, E. 2005/3438 - K. 2006/232, 23.03.2006, Kazancı İçtihat Bilgi Bankası.

¹⁹ Danıştay 6 D. E. 2011/6914 - K. 2013/47, 22.01.2013, Legal Bank Elektronik Hukuk Bankası. Aynı yönde karar için bkz Danıştay 6 D. E. 1991/40 - K. 1991/1994, 09.10.1991, Legal Bank Elektronik Hukuk Bankası.

²⁰ Karahanoğulları (n 7) 671.

vurgulayarak “(...) dava konusu 23.06.2005 onay tarihli 1/5000 ölçekli nazım imar planı yönünden davanın konusuz kaldığından söz edilebilmesi için sonradan yürürlüğe giren 1/5000 ölçekli nazım imar planı değişikliği ile davacının ilk plana karşı dava açmaktaki olumsuzlukların düzeltilmesi suretiyle hukuki sonucu elde etmiş olması gerekmektedir” şeklinde karar vermiştir²¹.

C. Bu İçtihadın Uygulanamayacağı Durumlar

Dava konusu imar planını değiştiren ikinci planı ile ilk planın içeriği farklı ise, başka bir deyişle, ilk planda davacının menfaatini etkileyen hususlar ikinci planda giderilmiş ise, bu durumda davayı konusuz bırakma amacının somut olayda bulunmadığı kabul edilmeli ve ikinci plan değerlendirmeye alınmadan yalnızca ilk plan hakkında “karar verilmesine yer olmadığı kararı” verilmelidir. Bu durumda ikinci plan ancak ayrı bir davaya konu olması halinde mahkemelerce değerlendirilmelidir. Nitekim Danıştay 6. Dairesi bir kararında, dava devam ederken imar planında değişiklik yapılarak eski plandan farklı bir kullanım amacı öngörülen plan değişikliğinin de inceleme konusu yapılmasını hukuka aykırı bulmuş ve ilk derece mahkemesi kararını bozmuştur²².

Dava konusu imar planını değiştiren yeni planda derdest davaya konu edilen hukuka aykırılıklar dışında başka hukuka aykırılıkların bulunması yahut davacının ilk davadaki menfaati dışında farklı bir menfaatini ihlal eden bir hukuka aykırılığa yer verilmesi halinde de, ikinci işlemin ilk işlemin devamı olmadığı kabul edilmelidir.

Son olarak, dava devam ederken yürürlüğe giren plan ile dava konusu plan, davacının menfaati açısından aynı içerikte olsa da, ikinci planın yapılmasından önce mevzuatta bir değişiklik yapılmışsa ve ilk plandaki hukuka aykırılıkların aynı şekilde korunması bu kez mevzuata uygun ise, bu durumda da ikinci planın hukuka aykırılığına karar verilemeyecektir. Zira idari işlemlerin hukuka uygunluğu tesis edildikleri tarihte yürürlükte olan hukuka göre değerlendirilir. Dolayısıyla her iki plan aynı içerikte de olsa, ikinci plan öncesinde değişen mevzuatın da yargılamada dikkate alınması gerekir.

D. Mahkeme Kararlarına Yönelik Eleştiriler ve Öneriler

Bu konuda verilen mahkeme kararlarına bakıldığında, dava konusu işlemi değiştiren işlemin, hüküm fıkrasında zikredilmediği ancak kararın metninde tartışıldığı görülmektedir. Mahkemeler, dava konusu işlemi değiştiren işlemin, ilk işlemin devamı niteliğinde olup olmadığı konusunda bilirkişiye başvurmakta; bilirkişiler tarafından yapılan değerlendirmede sonraki işlemin ilk işlemle farklı

²¹ Danıştay 6 D, E. 2009/11739 - K. 2012/1255, 26.03.2012, Legal Bank Elektronik Hukuk Bankası. Aynı yönde kararlar için bkz Danıştay 6 D, E. 2019/1790 - K. 2020/8112, 23.09.2020, LEXPERA; Danıştay 6 D, E. 2012/5518, YD Kararı (Mustafa Genç, *İmar Hukuku* (Seçkin, 2015) 84’den naklen).

²² Danıştay 6 D, E. 1990/2207 - K. 1992/2198, 14.05.1992 (Cafer Ergen, *İmar Hukuku* (2. bs, Seçkin, 2012) 68’den naklen).

olmadığı ortaya konuyor ise, dava konusu işlemin yürürlükten kalkmadığı ve davanın konusuz kalmadığı ifade edilmektedir. Ancak yukarıdaki kararların sonuç kısmında, iptal kararının yalnızca dava konusu işlem hakkında mı verilmesi gerektiği yoksa yeni tarihli imar planının mı iptal edilmesi gerektiği açıkça ifade olunmamış; yalnızca “dava konusu işlemin iptali” yönünde hüküm tesis edilmiştir.

Yukarıda taleple bağıllık ilkesi başlığı altında, mahkemelerin dava konusu işlem dışında kalan bazı işlemleri de yargılama yaparken değerlendirme konusu yapabildiği ve bu işlemlerin hukuka aykırı olduğunu tespit etmekle birlikte, hüküm fıkrasında yalnızca dava konusu işlemin iptaline karar verdiği ifade edilmişti. İlk bakışta imar planları özelindeki durumun da benzer bir uygulama olduğu, bu nedenle imar planları özelinde ortaya çıkan içtihadın taleple bağıllık ilkesinin bir istisnası olmadığı düşünülebilir. Ancak ilk durumda idari yargı yerleri, dava konusu işlemi önceleyen ve dava konusu işleme dayanak alınan düzenleyici ve birel işlemleri değerlendirmekteyken; imar planları özelinde böyle bir durum söz konusu olmayıp, aksine dava konusu plandan sonra ortaya çıkan ve dava konusu imar planının dayanağı olmayan bir imar planı yargılamaya dahil edilmektedir. Başka bir deyişle, ikinci planın davaya dahil edilmesi, dava konusu planın dayanağı olması sebebiyle değildir. O nedenle, dava konusu işlemin dayanaklarının hukuka uygun olup olmadığının mevcut dava kapsamında değerlendirilmesi, taleple bağıllık ilkesinin bir istisnası olmamakla birlikte; imar planları özelinde geliştirilen bu içtihadın amacı, ikinci planın aslında yeni bir işlem olmayıp ilk planın devamı niteliğinde olup olmadığının tespiti olduğundan, bu konuda verilecek bir iptal kararı ikinci planı da kapsamına almaktadır. Bu yönüyle taleple bağıllık ilkesine istisna teşkil etmektedir.

Verilen iptal kararının ikinci planı da kapsadığı, idari yargı yerlerinin bu içtihadının amacından da anlaşılmalıdır. Zira ilk davada verilecek “karar verilmesine yer olmadığı” kararı üzerine davacı yeni imar planına karşı ayrı bir dava açacağından ve açılan dava sonrasında muhtemel bir plan değişikliğiyle bu durumun silsile halinde uzaması ihtimalinde, davacının iptal davası yoluyla hakkını koruması mümkün olmayacağından ve aynı konuya ilişkin birden fazla dava açılacağından, mahkemeler usul ekonomisi ve davacının hak arama hürriyetinin korunması amaçlarıyla ve yeni planın dava konusu planın devamı olduğu ve ayrı bir işlem olmadığı gerekçesiyle bu yönde bir içtihat geliştirmiştir.

Dava konusu imar planının yürürlüğünün devam ettiği yönündeki kabul esasen iptal kararının da dava konusu işlem hakkında kurulması gerektiği sonucuna dolaylı olarak götürmektedir. Ancak bu durumda verilecek iptal kararının davalı idareler tarafından uygulanmasında güçlükler yaşanması kuvvetle muhtemeldir. Zira davalı idareler, iptal edilen işlemin zaten yürürlükten kalktığını, halihazırda yeni bir imar planının bulunduğunu ve bu imar planı hakkında verilmiş bir iptal kararı bulunmadığını

iddia edeceklerdir. Bu nedenle, mahkemelerin yeni tarihli imar planını da hüküm fıkrasında zikrederek iptal kararı vermeleri, iptal kararının uygulanabilirliği açısından önem arz etmektedir.

Ayrıca dava konusu işlem her ne kadar esas itibarıyla etkisini yeni işlem üzerinden sürdürmeye devam etse de, dava devam ederken şekli olarak yürürlükten kalktığından, verilen iptal kararının da dava konusu işlemi değiştiren işlem hakkında tesis edilmesi daha doğru olacaktır.

Bu gibi durumlarda davanın ıslahı müessesesine başvurularak dava konusunun güncellenmesi akla gelebilse de, İYUK madde 16/4'te düzenlenen ıslah müessesesi yalnızca tam yargı davalarında tazminat miktarının artırılmasına yönelik bir uygulama alanına sahiptir. Dolayısıyla imar planı değişikliklerinde davanın ıslahı yoluyla yeni planın dava konusu edilmesi mümkün değildir. Nitekim bir Danıştay kararına konu olayda, dava konusu çevre düzeni planı, dava devam ederken değiştirilmiş ve ıslah dilekçesi verilerek yeni planın iptali sonucunu doğuracak şekilde karar verilmesi talep edilmiştir. Ancak Danıştay, bu talebin, 2577 sayılı Kanun'un 16. maddesinin 4. fıkrasındaki ıslah müessesesi kapsamında olmadığını ve davanın genişletilmesi niteliğinde olduğunu ifade ederek bu istem hakkında karar verilmesinin hukuken olanaklı olmadığına karar vermiştir²³. Danıştay davacı vekilinin bu talebini reddetmekle birlikte, "(...) bilirkişi raporu ve dosya içeriğinden davacının dava açmakla elde etmek istediği hukuki sonuçlara ilişkin bir değişiklik olmamasının belirlenmesi üzerine davaya konu çevre düzeni planlarına yürürlükten kalktığı ve davanın konusuz kaldığından söz edilemeyeceği, işin esasının incelenmesi suretiyle hüküm kurulması gerektiği" sonucuna ulaşarak yeni çevre düzeni planının da uyuşmazlık kapsamında değerlendirilmesi gerektiğine karar vermiştir. Ancak yukarıdaki kararlara paralel olarak kararın hüküm fıkrasında, "dava konusu işlemin iptaline" karar verilmiş, sonraki tarihli çevre düzeni planı hakkında bir hüküm kurulmamıştır.

Sonuç

Gerek birel gerekse düzenleyici işlemler açısından, idari işlemin kaldırılması veya değiştirilmesi geriye etkili olarak hukuki sonuç doğurmadığından, idari işlemlerin yapıldığı tarihten kaldırıldığı tarihe kadar doğurduğu hukuki sonuçlar ilgililerin menfaatini olumsuz etkilemeye devam edebilir. Ancak dava konusu düzenleyici işlem henüz bir birel işlemle somutlaşmadan davanın devamı sırasında değiştirilmiş ise, bu durumda düzenleyici işleme karşı açılan dava kural olarak konusuz kalacağından, karar verilmesine yer olmadığı kararı verilmelidir.

İmar planlarının da birer düzenleyici işlem olduğu hususu göz önünde bulundurularak dava konusu imar planının davaya konu edilme sebebinin, başka bir

²³ Danıştay 6 D. E. 2013/9073 - K. 2020/2277, 24.02.2020, yayımlanmamıştır.

deyişle davacının menfaatini ilgilendiren kullanım kararının, daha sonra tesis edilen ve dava konusu imar planını yürürlükten kaldıran yeni bir imar planı ile değiştirilmesi ve yeni bir kullanım kararı alınması halinde dava sebebi de ortadan kalkacağından, yine benzer şekilde dava konusu imar planı hakkında karar verilmesine yer olmadığı kararı verilmelidir.

Kural bu yönde olmakla birlikte, imar planları özelinde idari yargı yerleri bu kurala bir istisna getirmiş olup, dava konusu imar planını değiştiren yeni tarihli imar planını da ilk plana karşı açılan iptal davası kapsamında, dava konusu plan ile birlikte incelemekte ve yeni planın hukuka uygun olup olmadığını da değerlendirmektedir. Esasen bu uygulama taleple bağlılık ilkesine aykırılık teşkil etmekle birlikte, idarelerin yargı yolunu işlevsiz bırakma çabalarının önüne geçmek amacıyla idari yargı yerlerince kabul edilmiştir.

Buna göre, dava konusu imar planının, yargılama devam ederken başka bir imar planı ile değiştirilmesi halinde, yeni plan, dava konusu edilen bir önceki plandaki hukuka aykırılıkları aynen taşıyor ise, başka bir deyişle, ikinci plan yalnızca ilk davanın konusuz kalmasını sağlamak amacıyla tesis edilmiş ise, idari yargı mercileri dava devam ederken tesis edilen ikinci planı da mevcut iptal davasına dahil ederek yargılama konusu yapmakta ve iptal kararı verebilmektedir.

Danıştay, her bir imar planını bir bütün olarak bağımsız birer işlem olarak değerlendirmemekte, parsel bazında değerlendirme yaparak ve bir parselin kullanım kararında hiçbir değişiklik getirmeyen yeni tarihli imar planını yeni bir işlem kabul etmeyerek önceki imar planının yürürlüğünün halen devam ettiğini kabul etmektedir.

İdari yargı mercileri, yeni işlem tesis edilmesinin tek amacının mevcut davayı konusuz bırakma olduğunu tespit ederken, ilk işlem ile ikinci işlemin aynı içerikte olup olmadığına bakmaktadır. Dolayısıyla davaya konu ilk işlemdeki hukuka aykırılıklar ikinci işlemde de aynı şekilde yer alıyorsa veya ilk davanın konusu dışında kalan bazı şekli değişiklikler yapılması ile yetinilmiş ise, bu durumda taleple bağlılık ilkesine istisna getirilerek ikinci işlemin de dolaylı olarak iptali yönünde karar verilebilmektedir. Ancak ikinci işlem ile ilk işlemin içeriği farklı ise, başka bir deyişle, ilk işlemde davacının menfaatini etkileyen hususlar ikinci işlemde giderilmiş ise, bu durumda davayı konusuz bırakma amacının somut olayda bulunmadığı kabul edilmeli ve ikinci işlem değerlendirmeye alınmadan yalnızca ilk işlem hakkında “karar verilmesine yer olmadığı kararı” verilmelidir. Ayrıca dava konusu işlemi değiştiren işlemde başka hukuka aykırılıkların bulunması yahut davacının ilk davadaki menfaati dışında farklı bir menfaatini ihlal eden hukuka aykırılığa yer verilmesi halinde de, ikinci işlemin ilk işlemin devam olmadığı kabul edilmelidir.

Mahkemeler, dava konusu işlemi değiştiren işlemin, ilk işlemin devamı niteliğinde olup olmadığı konusunda bilirkişiye başvurmakta; bilirkişiler tarafından yapılan değerlendirmede sonraki işlemin ilk işlemden farklı olmadığı ortaya konuyor ise, dava konusu işlemin yürürlükten kalkmadığı ve davanın konusuz kalmadığı ifade edilmektedir.

Bu konuda verilen mahkeme kararlarına bakıldığında, dava konusu işlemi değiştiren işlemin hüküm fıkrasında zikredilmediği ancak kararın metninde tartışıldığı görülmektedir. Kanaatimizce bu uygulama, verilen iptal kararlarının uygulanabilirliğini zayıflatmaktadır. Zira davalı idareler, iptal edilen işlemin zaten yürürlükten kalktığını, halihazırda yeni bir imar planının bulunduğunu ve bu imar planı hakkında verilmiş bir iptal kararı bulunmadığını iddia edeceklerdir. Bu nedenle, mahkemelerin yeni tarihli imar planını da hüküm fıkrasında zikrederek iptal kararı vermeleri, iptal kararının uygulanabilirliği açısından önem arz etmektedir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Bibliyografya/Bibliography

- Akış E, 'Belediyenin İmar Planını Değiştirmesi ve Hukuki Sonuçları' (1997) 6(4) Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi 45-51.
- Akyılmaz B, Sezginer M ve Kaya C, *İdare Hukuku* (3. Bs, Seçkin Yayıncılık, 2012).
- Atay EE, *İdare Hukuku* (4. Bs, Turhan Kitabevi, 2014).
- Boz SS ve Eraslan Y 'İdari Yargılama Usulünde 'Karar Verilmesine Yer Olmadığı' Kararları' (2020) 24(2) Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 389-423.
- Bülbül E, *İdari İşlemlerin Yürürlükten Kaldırılması* (Beta Yayınları, 2010).
- Çağlayan R, 'İdari İşlemin Geri Alınması Üzerine' (2000) 4(1-2) AÜEHFD 43-58.
- Duran O, *Medeni Usul Hukukunda Taleple Bağlılık İlkesi* (Seçkin, 2020).
- Ergen C, *İmar Hukuku* (2. bs, Seçkin, 2012).
- Gaudemet Y, *Droit Administratif* (20th, LGDJ, Paris, 2012).
- Genç M, *İmar Hukuku* (Seçkin, 2015).
- İlgezdi AR, Sönmez E ve Güçlü C, *İmar Planları ve Davaları* (Seçkin, 2020).
- Karahanoğulları O, *İdari Yargı – İdarenin Hukukla Zorlanması* (Turhan Kitabevi, 2019).
- Meriç N, *Medeni Yargılama Hukukunda Tasarruf İlkesi* (Yetkin Yayınları, 2011).
- Postacıoğlu İE, Altay S, *Medeni Usul Hukuku Dersleri* (7. Bs, Vedat Yayıncılık, 2015).
- Tan T, *İdari İşlemin Geri Alınması* (Sevinç Matbaası, Ankara, 1970).
- Tanrıver S, *Medeni Usul Hukuku, Cilt I* (Yetkin Yayınları, 2016).

